

5. Postanova «Deiaki pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some issues of improving the qualifications of pedagogical and scientific-pedagogical workers»] : zatv. KМУ vid 21 serpnia 2019 r. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiami «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dypломom molodshoho spetsialista)» [On the approval of the professional standard for the professions «Teacher of primary classes of an institution of general secondary education», «Teacher of an institution of general secondary education», «Teacher of primary education (with a diploma of a junior specialist)»] : Nakaz vid 23 hrudnia 2020 r. № 2736. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/787/78704/Nakaz_2736__3_.pdf [in Ukrainian].
7. Rybalka V. V. Psykholohiia ta pedahohika pratsi osobystosti: vid obdarovanosti do maisternosti dorosloho [Psychology and pedagogy of individual work: from giftedness to adult mastery] : posib. Kyiv : In-t obdarovanoi dytyny, 2014. 220 s. [in Ukrainian].
8. Sazonenko H. Do yevropejskykh standartiv shkilnoi osvity [To the European standards of school education]. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/380-do-evropejskikh-standativ-shkilnoji-osviti> [in Ukrainian].

УДК 37.011.3-051:78]:316.6

DOI 10.31652/2415-7872-2022-71-61-65

ОЛЕНА ПРЯДКО

orcid.org/0000-0003-0728-976X

pryadkoov@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри музичного мистецтва

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

вул. Івана Огієнка 61, м. Кам'янець-Подільський

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто особливості професійно-педагогічного спілкування вчителя музичного мистецтва як важливого компоненту його професійної компетентності. Виокремлено специфічні риси педагогічної комунікації педагога-музиканта: емоційна забарвленість спілкування, можливість здійснювати емоційно-естетичний вплив на учня в ході сумісного музикування, необхідність глибокого особистісного розкриття як педагога, так і вихованця. Визначено ефективні засоби налагодження продуктивної взаємодії на уроці музичного мистецтва.

Ключові слова: професійно-педагогічна комунікація, вчитель музичного мистецтва, творча активність, міжособистісна взаємодія, сумісна творчість.

OLENA PRIADKO

Candidate of Pedagogic Sciences, Docent

Associate Professor at the Department of Music of the Kamianets-Podolskyi Ivan Ohiienko National University

Ivan Ohiienko street, 61, Kamianets-Podolskyi

FEATURES OF THE PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMMUNICATION OF A MUSIC TEACHER

The article examines the peculiarities of professional and pedagogical communication of a music teacher as an important component of his professional competence. The ability to establish successful interpersonal interaction with students in class is a leading tool of pedagogical influence. Communication skills are part of the teacher's professional activity. Building effective communication with students in the classroom is a complex process that requires creativity, flexible response to the dynamics of interaction with the student, readiness to change tactics in interaction in accordance with the requirements of a specific pedagogical situation. The purpose of writing the article is to study the peculiarities of the professional pedagogical communication of the music teacher, ways of forming the communicative competences of the future teacher- musician.

Considering the professional-pedagogical communication of a music teacher, specific features of such interaction were singled out, namely: the emotional coloring of communication in the lesson, the possibility of having an emotional and aesthetic influence on the student during joint music-making, the mandatory presence of creative cooperation with the teacher, the need for deep personal disclosure as teacher and pupils. Joint creativity, which is the interaction of a student and a teacher in a music lesson, involves the establishment of a high degree of trust between communicators, which is possible if they are united by their love for art, admiration for it. Effective means of establishing productive interaction in the music lesson are the reception of psychological influence on the student, such as emotional contagion, suggestions in pedagogical work. An important condition for the formation of a positive atmosphere in the class, which would stimulate children to reveal creative manifestations, is the prediction of a

positive reaction to the manifestation of creativity, independence in judgments, interpretive approaches in the interpretation of a musical work.

Key words: *professional-pedagogical communication, music teacher, creative activity, interpersonal interaction, joint creativity.*

Важливою умовою ефективної професійної діяльності вчителя у школі є розвиненість у нього комунікативних умінь. Педагог повинен уміти майстерно використовувати інструменти педагогічного впливу, з-поміж яких здатність налагоджувати успішну міжособистісну взаємодію з учнями на уроці є провідною. Комунікативні навички є частиною професійної компетентності педагога, тому під час його фахової підготовки у вищому навчальному закладі оволодінню майстерністю педагогічного спілкування має надаватися значна увага. Вибудовування ефективного спілкування з учнями у класі є складним процесом, який вимагає вияву творчості, гнучкого реагування на динамічність взаємодії з учнем, готовності до зміни тактики у взаємодії відповідно до вимог конкретної педагогічної ситуації. Завдання вчителя не лише передавати навчальну інформацію, здійснювати контроль за якістю її засвоєння, але й допомагати учням адаптуватися до умов навчання, сприяти їх самоствердженню в учнівському колективі, успішній соціалізації, створити сприятливі умови для продуктивної співтворчості дітей.

Проблеми професійно-педагогічної комунікації вчителя музичного мистецтва вивчаються вченими у галузі педагогіки та психології. У структурі спілкування виокремлюють три взаємопов'язаних аспекти: комунікативний, перцептивний, інтерактивний. Комунікативний компонент передбачає обмін між комунікантами інформацією емоційного та інтелектуального змісту. Перцептивний бік спілкування охоплює процеси сприймання та оцінювання співрозмовника, намагання зрозуміти його індивідуальні психологічні характеристики, мотивацію. Інтерактивний компонент спілкування відображає особливості взаємодії людей між собою в процесі налагодження міжособистісних контактів. Майбутній педагог-музикант має бути ознайомленим зі специфікою професійної педагогічної комунікації, її складнощами, перевагами та потенціалом. Вивчення дисциплін Музична педагогіка, Музична психологія, Методика викладання музичного мистецтва мають сприяти формуванню ґрунтовної знанневої та практичної бази, на основі якої формуватимуться професійні комунікативні компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Здатність створювати на уроці позитивну емоційну атмосферу, яка сприятиме повному творчому розкриттю учня, уміння тактовно та влучно корегувати його роботу, мотивуючи до самовдосконалення та вкорінюючи віру у власні сили, є невід'ємним елементом педагогічної майстерності педагога-музиканта. Уміння уникати конфліктів та швидко їх розв'язувати, згуртовувати учнів навколо себе, захоплюючи їх спільною творчою діяльністю є компонентами цінної професійної психолого-педагогічної компетенції вчителя, необхідної для ефективної та успішної роботи у школі.

Проблеми педагогічної комунікації висвітлюються у працях вчених І. Зязюна, І. Аносова, Н. Волкової, Л. Долинської, Л. Гоголь, Л. Зінченко, В. Федорчука, С. Абрамовича. Питання специфіки спілкування педагога під час індивідуальних чи групових занять музичного мистецтва розглядали С. Науменко, О. Рудніцька, Т. Совгир, С. Соломаха, І. Кулка, Л. Майковська, О. Панфілова, О. Петровський, Ю. Цагареллі, М. Фейгін, Г. Байбікова, О. Полякова. Учені всебічно висвітлюють проблеми педагогічного спілкування, та сучасні реалії функціонування освіти ставлять перед педагогами нові виклики, вимагають оволодіння новими засобами комунікації, що вимагає глибокого вивчення та відшукування все нових та більш ефективних форм взаємодії з учнями в процесі музично-естетичного навчання та виховання.

Метою статті є розкриття особливостей професійного педагогічного спілкування вчителя музичного мистецтва, шляхів формування комунікативних компетентностей майбутнього педагога-музиканта.

Спілкування педагога з учнями на уроці музичного мистецтва має значне емоційне забарвлення, оскільки як стверджує С. Науменко: «Музичне пізнання – це завжди емоційне пізнання» [3, с. 255]. Сприйняти, зрозуміти музику без емоційного її осягнення неможливо. Це накладає свій відбиток на тип спілкування педагога та учнів в ході занять музичного мистецтва. Специфічною особливістю професійної музично-педагогічної комунікації є можливість здійснення емоційно-естетичного впливу на особистість учня на уроці. «Музичні здібності, маючи комунікативний характер, несуть в собі спілкувальні можливості, що дозволяє дитині легше входити в новий для неї світ (адаптуватися в ньому). Це зумовлено тим, що музичні здібності несуть в собі підвищену сенсорну чутливість, емоційну чутливість ставлення до тих людей, з якими спілкується дитина» [3, с. 255]. Узаємодія з вихованцями на занятті обов'язково включає елемент творчої співдії, що вимагає значної емоційної включеності в роботу, глибокого особистісного розкриття назустріч один одному, як з боку учня, так і з боку вчителя. «Емоційний компонент, який переважно «забарвлює» компетентність, у спілкуванні в цілому – досвід різноманітного спілкування, позитивне самоставлення й налаштування на партнера по спілкуванню» [4, с. 97]. Сумісна творчість, якою є

взаємодія учня та вчителя на уроці музичного мистецтва передбачає встановлення високого ступеня довіри між комунікантами, що можливе за умови об'єднаності їх любов'ю до мистецтва, захоплення ним. Музика здатна глибоко впливати на емоції слухача, тому володіючи таким потужним інструментом впливу на особистість учня педагог має з обережністю та тактовністю використовувати її виховний та корегуючий потенціал.

Ефективним засобом емоційного впливу на особистість вихованця в ході заняття музичного мистецтва є емоційне заражування, яке полягає в передачі учневі власних емоцій, власного ставлення до мистецького об'єкту. Емоційне заражування передбачає здійснення підсвідомого суттєвого впливу на учня з метою формування в нього позитивного ставлення до твору мистецтва, стимулювання емоційної включеності до процесу сприймання та аналізу твору. Г. Андреева характеризує заражування, як «неусвідомлену, мимовільну схильність індивіда до сприймання певних психічних станів» [1, с. 88]. Коли застосування цього прийому відбувається під час проведення групового заняття, емоційний вплив підсилюється в результаті того, що певний емоційний стан передається від одного учасника групи до іншого, таким чином збільшуючи свій вплив, розвиваючи його, збагачуючи широким спектром емоційних реакцій. У процесі застосування вчителем такого типу емоційного впливу слід враховувати особливу емоційну сприйнятливість дітей, їхню готовність уважно ставитись до настрою педагога, слідкувати за зовнішніми проявами його емоційного стану, відповідно реагувати, засвоюючи тип реакцій вчителя на події, педагогічні ситуації, характер його оцінювальних суджень, повторювати їх у власній поведінці. Передавання емоцій від вчителя до дітей може відбуватися як довільно, так і мимовільно. Використовуючи емоційне підсилення викладу навчальної інформації, емоційно забарвлені описи явищ, предметів, подій, керуючи інтонацією власного голосу, застосовуючи емоційне підкреслення кінесичних засобів комунікації, учитель може свідомо впливати на емоції дітей, корегувати процес формування відповідного ставлення учнів до об'єкту навчання.

Іншим дієвим засобом психологічного впливу під час здійснення професійно-педагогічної комунікації на уроці музичного мистецтва є педагогічне навіювання. Процес навіювання в педагогічній роботі передбачає здійснення цілеспрямованого та свідомого впливу на психіку учня з метою зміни його психологічного стану, формування бажаного ставлення до навчальної інформації. Навіювання відбувається за рахунок некритичного сприймання інформації пропонованої педагогом, сформованості високого ступеня довіри до слів учителя. Рівень навіюваності учнів, та ефективність застосування такого прийому залежить першочергово від віку вихованців. Так, значно вищий рівень реагування на навіювання демонструють учні молодших класів, тоді, як учні середніх та старших класів мають вищий рівень розвитку критичності, частіше ставлять під сумнів слова вчителя. Більш схильними до навіювання є учні, у яких виражені такі особистісні властивості, як довірливість, емоційність, відкритість. Педагогічне навіювання може застосовуватися на уроці прямо або опосередковано, здійснюватися навмисно, чи мимоволі. Більше позитивних результатів під час застосування педагогічного навіювання можна домогтися тоді, коли педагог буде застосовувати його опосередковано, непомітно для учня. У такому випадку присвоєння думок, суджень, пропонованих учителем буде відбуватися природно, без внутрішнього супротиву. Можливість опосередковано здійснювати психолого-педагогічний вплив на особистість учня вимагає від педагога володіння високим рівнем педагогічної майстерності, тактовності, глибокого розуміння індивідуальних психологічних характеристик кожного учня, особливостей характеру, темпераменту, його мотивації в навчанні. Допомогти із визначенням типу темпераменту учня може шкільний психолог, до обов'язків якого входить психолого-педагогічний супровід навчального процесу у школі.

Для здійснення успішного навіювання педагог має тонко володіти вербальними та невербальними засобами комунікації, його педагогічна діяльність має мати чітке особистісно зорієнтоване спрямування, розкриття його інтелектуального, психологічного, творчого потенціалу учня. Володіючи педагогічним тактом, проникливістю, демонструючи повагу до учня, уважне ставлення до його потреб та інтересів педагог зможе знайти підхід навіть до підлітків, які виявляють високий рівень критичності, недовірливість. Важливою умовою ефективності застосування прийому навіювання є рівень авторитету педагога. Інформація отримана від педагога, який користується високим авторитетом рідко ставиться під сумнів, учень готовий переглянути власні погляди на об'єкт дискусії, якщо вони розбігаються з позицією вчителя. У результаті використання прийому педагогічного навіювання учень має не тільки отримувати нові знання, але й засвоювати певні способи реагування на події та обставини життя, водночас відбувається формування самооцінки учня. Якщо вчитель демонструє повагу до дитини, віру в її обдарованість, упевненість у можливості розкриття її творчого потенціалу, учень присвоює собі позитивну оцінку, його самооцінка зростає. Прагнучи відповідати очікуванням педагога, учень докладатиме більше зусиль у навчанні. Застосування суттєвості в практиці педагогічної роботи вчителя буде можливим за умови створення в класі позитивної емоційної атмосфери, природності поведінки педагога, щирості та відвертості в спілкуванні, налагодження довірливих стосунків з учнями. Застосування прийомів психологічного впливу на уроці музичного мистецтва дозволяє стимулювати емоційні реакції учнів, їхню фантазію,

підвищити естетичну сприйнятливість, активізувати комунікативну активність, знизити негативні переживання, подолати психологічну інертність на занятті.

Проблема налагодження продуктивного спілкування з учнями має важливе значення, оскільки особистісне ставлення учня до вчителя часто визначає його відношення до навчального предмету, який він викладає, впливає на рівень умотивованості до навчання. Педагог не повинен вимагати від учнів поваги до себе, він може її лише заслужити. Демонструючи принциповість, учитель водночас має вміння вислухати учня, і, поважаючи його право на власну думку, прийняти його позицію, або вправно, аргументуючи власне бачення педагогічної ситуації, переконати у своїй правоті. Наставник має вміння визнавати свої помилки, що лише утворюватиме його авторитет та повагу. У такого вчителя учні не будуть боятися припуститися помилки, вони відчуватимуть психологічну захищеність, що сприятиме вільному та всебічному розкриттю кожного вихованця, яскравому прояву творчого потенціалу. Учитель зобов'язаний дослухатися до думки своїх вихованців, усіляко спонукати учнів до вияву ініціативи, прояву особистої позиції.

Умовою продуктивного спілкування вчителя та учнів є вибудовування його за принципом суб'єкт-суб'єктних стосунків, коли в ході розмови вчитель дотримується вимог особистісно-орієнтованого спілкування, зосереджує уваги на індивідуальних психологічних особливостях учня, його інформаційних запитах, особливостях функціонування його пізнавальних можливостях, забезпечує рівність психологічних позицій співрозмовників. Н. Волкова зазначає: «Головними ознаками педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному рівні є особистісна орієнтація співрозмовників (здатність бачити й розуміти співрозмовника)... проникнення у світ почуттів і переживань, готовність прийняти погляди співрозмовника (спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, поділяють почуття одне одного, співпереживають), нестандартні прийоми спілкування (відхід від суто рольової позиції вчителя)» [2, с. 28]. У випадку, коли вчитель обирає функціонально-рольовий тип спілкування, який передбачає обмеженість вимогами рольових позицій, стандартизованість спілкування, його професійні можливості значно обмежуються, він втрачає можливість вибудовувати ефективну психологічну взаємодію з учнями, досягати емоційного об'єднання, впливати на внутрішній світ дитини, домагатися їхньої особистісної активності в навчанні.

Важливою умовою вибудовування успішних взаємовідносин з учнями в класі є розвиненість у вчителя стресостійкості, навичок емоційної саморегуляції, уміння зберігати здатність ефективно керувати процесом взаємодії з учнями в умовах конфліктної ситуації. М. Фіцула називає компонентами саморегуляції вчителя «мистецтво долати різні психологічні бар'єри, викликати творче самопочуття, вміння бути завжди радісним і оптимістичним» [5, с. 97]. Учитель має ефективно керувати власним психологічним станом, настроєм, вербальними та невербальними засобами спілкування задля успішної організації педагогічної комунікації, забезпечення стабільного контрольованого емоційного фону заняття, підтримування активності та продуктивності педагогічної взаємодії з вихованцями.

Дієвою умовою забезпечення продуктивної взаємодії на занятті є прогнозування позитивної реакції на вияв творчості учнів, самостійності в судженнях, інтерпретаторських підходах у трактуванні музичного твору. Учень має розуміти, що він може вільно виказувати особистісне ставлення до твору мистецтва, обґрунтувати вагу його естетичної цінності, не турбуючись про можливість отримати осуд від вчителя. Залучаючи учнів до аналізу музичного твору, вчитель має бути готовий до дискусії. У випадку некоректної, помилкової оцінки змісту, культурної цінності твору мистецтва з боку учня, з причини несформованості слухацького досвіду, відсутності достатнього ступеня обізнаності у сфері історії мистецтва, педагог може лише переконувати, пояснюючи свою позицію, яка може різнитися з поглядами вихованця, не засуджуючи та не критикуючи його. Гостра, безпідставна критика не повинна мати місця, коли мова іде про висловлювання учнем особистого ставлення до твору мистецтва, пошук індивідуальних творчих трактовок, вираз емоційних реакцій під час сприймання музичного матеріалу. Працюючи над музичним твором, обговорюючи шляхи втілення інтерпретаторського задуму учня, педагог та вихованець мають враховувати інформацію, закодовану в музичних знаках автором твору. Їм необхідно вступати в діалог з композитором та автором слів, і в кінцевому результаті донести до слухача творчий продукт, що пройшов крізь призму їхнього емоційного досвіду.

Отже, професійно-педагогічна комунікація вчителя музичного мистецтва має низку характерних рис, що зумовлено специфікою предмету викладання. Так, спілкування педагога-музиканта та учнів на уроці має виражене емоційне забарвлення, що вимагає глибокого особистісного розкриття як педагога, так і вихованця, під час сумісного музикування вчитель отримує можливість ефективно здійснювати емоційно-естетичний вплив на учня. Ефективними засобами налагодження продуктивної взаємодії на уроці музичного мистецтва є застосування прийомів психологічного впливу, емоційного зараження, педагогічного навчання, створення позитивної емоційної атмосфери, прогнозування позитивної реакції на вияв творчості учня, що сприяє всебічному розкриттю кожного вихованця, яскравому прояву його творчого потенціалу.

Умовою продуктивного спілкування вчителя та учнів під час вивчення музичного мистецтва є вибудовування його за принципом суб'єкт-суб'єктних стосунків, зосередження уваги педагога на індивідуальних психологічних особливостях учня, його інформаційних, естетичних запитах, забезпечення рівності психологічних позицій співрозмовників.

Література

1. Аносов І. П., Яремчук С. В., Молодиченко В. В. Психологічні основи педагогічного спілкування : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Інститут сучасного підручника, 2007. 272 с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 256 с.
3. Наumenко С. І. Психологія музичної діяльності: монографія. Чернівці : ПП «Видавничий дім «Родовід», 2015. 408 с.
4. Федорчук В. М. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача» : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. 240 с.
5. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 168 с.

References

1. Anosov I.P., Yaremchuk S.V., Molodychenko V.V. Psykholohichni osnovy pedahohichnoho spilkuvannya [Psychological foundations of pedagogical communication] : navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchychk navchalnykh zakladiv. Kyiv : Instytut suchasnoho pidruchnyka, 2007. 272 s.
2. Volkova N.P. Profesiino-pedahohichna komunikatsiia [Profession and pedagogical communication] : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Vydavnychiy tsentr "Akademiiia", 2006. 256 s.
3. Naumenko S.I. Psykholohiia muzychnoi diialnosti [Psychology of musical activity]: monohrafiia. Chernivtsi : PP «Vydavnychiy dim «Rodovid», 2015. 408 s.
4. Fedorchuk V.M. Sotsialno-psykholohichniy treninh «Rozvytok komunikativnoi kompetentnosti vykladacha» [Social and psychological training «Development of teacher's communicative competence»] : navchalno-metodychnyi posibnyk. Kamianets-Podilskyi : Abetka, 2003. 240 s.
5. Fitsula M.M. Vstup do pedahohichnoi profesii [Introduction to the teaching profession]: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchychk pedahohichnykh zakladiv osvity. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 2007. 168 s.

УДК 378.147.88

DOI 10.31652/2415-7872-2022-71-65-72

ТЕТЯНА ФАДЕЄВА

kholkovska@gmail.com

кандидат географічних наук,

Вінницький торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету

вул. Київська, 80, м. Вінниця

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

У статті розглядаються особливості професійної адаптації випускників магістратури в галузі туристичного менеджменту. З'ясовано, що визначальними чинниками успішної професійної адаптації фахівців сфери туризму виступають пізнавальна самостійність, потреба у вдосконаленні комунікативних умінь, формування ієрархічно структурованої системи ціннісних орієнтацій, професійне самовизначення, конкретизація життєвих планів, здатність до самореалізації. Розглянуті класифікації видів адаптації за різними критеріями: за відносинами суб'єкт-об'єкт; за впливом на працівника; за рівнями; за напрямками. На основі соціологічного опитування здійснено аналіз практики професійної адаптації студентів-менеджерів з туризму. Проаналізовано етапи кар'єрного зростання менеджерів у сфері туризму (кар'єра професійна та внутрішньо-організаційна).

Ключові слова: адаптація, професійна адаптація, кар'єра, студенти, менеджери у сфері туризму, етапи професійної адаптації.

TETIANA FADIEIEVA

Candidate of geographical sciences,

Vinnitsia College of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics

Kyivska St. 80, Vinnitsia

PECULIARITIES OF THE PROFESSIONAL ADAPTATION OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SPHERE OF TOURISM

The article examines the peculiarities of the professional adaptation of tourism management students. It is noted that the development of cognitive independence, the need to improve communication skills, the emergence of a